

La referència en la Gramàtica Funcional Discursiva

Núria Alturo - Universitat de Barcelona
nalturo@ub.edu

Rebut / Received: 23-1-10

Acceptat / Accepted: 24-3-10 (provisional); 4-5-10 (final)

Resum. La referència en la Gramàtica Funcional Discursiva. L'objectiu d'aquest treball és donar compte del concepte de referència des del punt de vista de la Gramàtica Funcional Discursiva (FDG: Hengeveld i Mackenzie 2008, Keizer 2008). D'acord amb aquest model, la referència té un vessant accional (pragmàtic) que cal distingir de la referència denotativa (semàntica). A partir d'aquesta idea, es comenten algunes possibilitats de codificació morfosintàctica de la referència i s'exposa el paper de la referència en la motivació pragmàtica i semàntica de la coherència discursiva.

Paraules clau: referència, coherència, anàfora, Gramàtica Funcional Discursiva (FDG).

Abstract. Reference in Functional Discourse Grammar. The aim of this paper is to explain the concept of reference from the point of view of Functional Discourse Grammar (FDG: Hengeveld and Mackenzie 2008, Keizer 2008). According to this approach, reference has an actional (pragmatic) side that has to be distinguished from a denotative (semantic) side. Departing from this view, we discuss some examples of the morphosyntactic coding of reference, as well as the role of reference in the pragmatic and semantic motivation of discourse coherence.

Keywords: reference, coherence, anaphor, Functional Discourse Grammar (FDG).

1. Introducció¹

L'objectiu d'aquest treball és donar compte del concepte de referència en el model teòric de la Gramàtica Funcional Discursiva (FDG²: Hengeveld i Mackenzie 2008, Keizer 2008). La FDG és un model estructural-funcional de gramàtica de caràcter modular, en què la pragmàtica i la semàntica constitueixen nivells independents (interpersonal i representacional respectivament) de l'operació de *formulació*, prèvia a la de *codificació* (que inclou els nivells morfosintàctic i fonològic) (Hengeveld i Mackenzie 2008, Hengeveld i Mackenzie 2009)³. A més del component gramatical, també es preveu l'existència d'un component conceptual, un de contextual i un de sortida (*output*), que la versió actual del model no desenvolupa en detall i que formen part, amb la gramàtica, d'una teoria de la interacció verbal.

Els apartats 2 a 4 presenten el concepte de referència tal com es descriu en el model FDG, per al qual la referència té un vessant pragmàtic (evocatiu) que cal distingir del seu vessant semàntic (denotatiu). L'apartat 5 exemplifica algunes de les possibilitats de codificació de la referència (evocativa i denotativa) en el nivell morfosintàctic de la gramàtica. L'apartat 6, finalment, explica la contribució de la referència pragmàtica i la semàntica al procés d'establiment de la coherència discursiva.

2. La referència: *evocació i denotació*

L'exemple (1), que adaptem de Hengeveld i Mackenzie (2008), inclou l'expressió *un lleó*, que és referencial en dos sentits: pragmàtic i semàntic.

(1) Vaig veure *un lleó*

1. Agraïxo els comentaris, oportuns i enriquidors, que he rebut de dos revisors anònims de *Sintagma* i dels professors Josep Besa i Neus Nogué, de la Universitat de Barcelona. Aquest treball s'ha beneficiat de l'ajut concedit al projecte *Coherencia textual y estilos discursivos*, COHESTIL (Ministerio de Ciencia e Innovación, ref. FFI2008-01230/FILO).

2. En aquest article utilitzem les abreviatures i les sigles de la proposta original del model, en anglès (M, A, C, R, T, IL, RL, p, ep, e, x, etc.). Ho fem així pel fet que s'utilitzen en les representacions formals de l'estructura gramatical. Noteu que les lletres majúscules identifiquen les unitats d'anàlisi del nivell interpersonal (pragmàtic), mentre que la lletra minúscula es reserva per al nivell representacional (semàntic).

3. Vegeu també <http://www.functionaldiscoursegrammar.info>. La Gramàtica Funcional Discursiva (FDG) està fortament inspirada per la Gramàtica Funcional (FG: Dik 1997, García Velasco 2003), amb la qual comparteix una orientació funcional-tipològica; tanmateix, se n'allunya considerablement pel fet que (a) s'organitza de dalt a baix, (b) pren l'acte de discurs com a unitat bàsica d'anàlisi, i (c) té un component morfosintàctic i un de fonològic completament desenvolupats.

Des del punt de vista pragmàtic (*interpersonal* en la FDG), l'expressió *un lleó* és referencial perquè el parlant realitza l'acció d'evocar una entitat del món (un lleó). Des del punt de vista semàntic (*representacional* en la FDG), *un lleó* és una expressió que té com a referent un animal de la classe dels lleons. El parlant, doncs, fa dues coses quan construeix (1): d'una banda *evoca* un referent, de l'altra tria una expressió lingüística que *denota* un animal de la classe dels lleons. El terme *referència* es reserva, en el model FDG, a l'acte pragmàtic d'evocació d'un referent; mentre que la referència semàntica s'anomena *designació*.

Sovint, la mateixa expressió lingüística està implicada en l'acte d'evocació d'un referent i en la designació semàntica, com hem vist a (1). Però les expressions que designen referents no s'utilitzen sempre per evocar un referent; en l'exemple (2), el parlant tria *un lleó* no per evocar un referent, sinó per *adscriure* una propietat al referent de l'expressió *aquest animal*.

(2) Aquest animal és *un lleó*

Referència (R) i *adscripció* (T) es tracten en la FDG com a *subactes* diferents del nivell interpersonal (IL) de la gramàtica, és a dir, com a components del que la FDG considera la unitat bàsica d'anàlisi lingüística: l'*acte de discurs*. En tots dos casos, el que entra en joc és allò que *fa* el parlant, la seva acció (evocar un referent o atribuir-li una propietat; o totes dues coses alhora, com veurem més endavant). En canvi, la denotació, que el model situa en el nivell representacional (RL), depèn del valor semàntic de les expressions lingüístiques.

Aquest tractament de la referència i l'adscripció (o predicació) s'allunya de la perspectiva tradicional pel fet de situar en la pragmàtica el que sovint s'ha considerat que pertanyia a la semàntica. Com assenyala Keizer (2008), la separació que proposa la FDG entre un nivell pragmàtic i un nivell semàntic permet donar compte del fet que la mateixa descripció en el nivell representacional (*un lleó* en els exemples (1) i (2)) es pugui usar per realitzar actes diferents en el nivell interpersonal (un subacte de referència (R) a (1), i un subacte d'adscripció (T) a (2)).

Encara que els subactes T no siguin actes de referència, el fet que les expressions denotatives es puguin usar per realitzar subactes T fa que també els haguem de prendre en consideració a l'hora d'observar la interacció entre pragmàtica i semàntica en relació amb la referència. En els apartats següents exposem les característiques dels subactes R i T en el nivell interpersonal i els tipus d'entitats que es poden designar en el nivell representacional, així com la interacció entre aquests nivells pel que fa a la funció de la referència en l'establiment de la coherència discursiva.

3. La referència pragmàtica

La unitat bàsica d'anàlisi en la Gramàtica Funcional Discursiva és l'*acte de discurs* (A), que es defineix com la unitat de comportament comunicatiu més petita que es pot identificar (Hengeveld i Mackenzie 2008). Els actes de discurs intervenen en la gestió accional del discurs, en el nivell interpersonal de la gramàtica, i contenen el pla de l'*evocació*, que es correspon a la gestió informativa del text. Els subactes R i T formen part del *contingut comunicat* (C), en aquest pla de l'evocació. Un enunciat com (2) contribueix a la interacció amb un acte de discurs representatiu, que conté l'evocació del contingut comunicat (amb els subactes R i T que ja hem comentat), a més d'una il·locució (que en el cas de (2) és declarativa⁴) i els participants, parlant i destinatari. En aquest marc, les distincions que es fan reflecteixen l'estatus d'activitat interpersonal que la FDG atribueix a la referència i l'adscripció.

3.1. La referència (R)

En el nivell interpersonal, els parlants realitzen subactes de referència (R) per evocar una entitat⁵. Les distincions que es fan en aquest nivell entre diverses formes de referència tenen a veure amb l'activitat interpersonal. Així, la referència pragmàtica implica tot el que té a veure amb la *construcció del referent*, és a dir, amb la introducció d'un referent en el model mental del parlant, i amb la *identificació del referent*, és a dir, amb el fet que, en la interacció verbal, es demana al destinatari que identifiqui (o reidentifiqui) un referent que és accessible.

Internament, els subactes R tenen la mateixa estructura que qualsevol unitat d'anàlisi en el model FDG: un nucli (lèxic o configuracional), un o diversos operadors, i un o diversos modificadors, tal com es representa informalment a (3).

$$(3) \quad \left(\underset{\text{operador}}{\quad} T: \text{nucli (T): modificador (T)} \right)$$

4. La il·locució es correspon al que diversos autors anomenen, en altres marcs teòrics, modalitat oracional. Altres modalitats (deòntica, epistèmica...) formen part, en la FDG, del nivell representacional de la gramàtica.

5. Cal dir que no hi ha consens en la bibliografia pel que fa a l'estatus dels referents: si es tracta d'entitats del món físic o més aviat de representacions mentals d'aquestes entitats. Sense entrar en aquesta discussió, assumim simplement que els participants en una conversa comparteixen un espai de discurs en què determinades expressions s'associen a entitats del món real, mentre que d'altres poden remetre, o no remetre, a una entitat del món real.

Els nuclis poden consistir en un o més T^6 , o combinacions de subactes T i R , com a (4); o bé poden contenir un nom propi o una expressió lingüística que assenyalava que el parlant no troba l'expressió adequada⁷, com a (5).

- (4) a. La casa vermella ($R_1: [(T_1) (T_2)] (R_1)$)
 b. El cotxe del ministre ($R_1: [(T_1) (R_2: (T_2) (R_2))] (R_1)$)
- (5) a. El Joan ($R_1: \text{Joan} (R_1)$)
 b. La dallonsis ($R_1: \text{dallonsis} (R_1)$)

A més, el nucli de l' R pot consistir també en una combinació abstracta de trets del parlant i del destinatari. Ho veiem per exemple en el contrast entre la referència de primera persona singular i la de segona persona singular (6); la primera orientada al parlant (S), i la segona al destinatari (A).

- (6) a. Primera persona singular ($R_1: [+S, -A] (R_1)$)
 b. Segona persona singular ($R_1: [-S, +A] (R_1)$)

Els modificadors dels R indiquen l'actitud subjectiva del parlant vers l'entitat evocada. És el cas de (7a), que contrasta amb l'ús de l'expressió *pobra* per realitzar un subacte d'adscripció a (7b).

- (7) a. Pobra noia ($R_1: [] (R_1): \text{pobra} (R_1)$)
 b. Una noia pobra ($R_1: [(T_1) (T_2)] (R_1)$)

Els operadors, per altra banda, poden indicar la identificabilitat del referent per al destinatari (+id) o el parlant, específic o no específic (+s / -s), o també èmfasi, o un grau alt (+h) o baix (-h) de cortesia. Vegem-ne alguns exemples a (8) i (9):

- (8) a. *Els nens* estan cansats, avui ($\{+id, +s\} R_1: (T_1) (R_1)$)
 b. Tinc *un problema* amb aquesta redacció ($\{-id, +s\} R_1: (T_1) (R_1)$)
 c. Estic buscant *algú que m'ajudi* ($\{-id, -s\} R_1: (T_1) (R_1)$)
 d. *Qui* m'ha pres el llapis? ($\{+id, -s\} R_1: [] (R_1)$)

6. Això explica el doble ús, referencial i adscriptiu (o atributiu), que alguns autors atribueixen als sintagmes nominals definits específics. Vegeu Rigau (1980), que cita en aquest sentit Donnellan (1966), el qual propugna la necessitat de situar aquests usos en la pragmàtica, tal com fa la FDG en proposar el subacte R (corresponent a l'ús referencial) i T (corresponent a l'ús adscriptiu o atributiu).

7. Sobre aquest tipus d'expressions en anglès consulteu Hengeveld i Keizer (2009).

- (9) a. Tu ({+id, -h} R₁: [-S, +A] (R₁))
 b. Vostè ({+id, +h} R₁: [-S, +A] (R₁))

La funció dels subactes de referència (R) en la construcció del referent es pot il·lustrar amb el cas de les *declaracions d'identitat*, que explica molt bé Keizer (2008) a propòsit d'exemples com el clàssic *Venus ÉS l'estel del vespre*. Aquests enunciats són diferents dels del tipus que hem vist a (2): mentre que a (2) la segona part de l'enunciat (*un lleó*) adscriu una propietat a la primera (*un animal*), en el cas de *Venus ÉS l'estel del vespre* el que es produeix és la construcció d'un referent únic en la representació mental que fa el parlant de l'entitat corresponent: mitjançant l'equiparació de dos subactes de referència, dos entitats que són diferents en la representació mental d'un parlant (Venus, l'estel del vespre) són presentades per un altre parlant com una única entitat (l'entitat que designen les expressions *Venus* i *l'estel del vespre*). Aquest procés de construcció del referent és més visible si posem les declaracions d'identitat en un context discursiu, com en l'exemple (10), que traduïm de Keizer (2008, p. 198).

- (10) A: Així doncs, el doctor Jekyll se sent culpable perquè va matar un home.
 B: Pensava que era el senyor Hyde, qui havia matat un home.
 A: És que el doctor Jekyll ÉS el senyor Hyde.

Les expressions *el doctor Jekyll* i *el senyor Hyde* fan entrar dues entitats diferents en el món que configura el discurs: un individu (el doctor Jekyll) que A creu que va matar un home, i un individu (el senyor Hyde) que B pensa que és diferent i que creu que és el responsable de l'assassinat de què parlen. Aquesta representació no es correspon a la que conté el model mental del parlant A, per a qui el doctor Jekyll i el senyor Hyde són la mateixa persona, i per tant A decideix modificar la representació mental del referent en el model mental del parlant B, de manera que coincideixi amb la seva. Per aconseguir-ho profereix una declaració d'identitat, en què l'equiparació de dos subactes de referència aconsegueix l'efecte de presentar les dues entitats referides com una entitat única.

La identificabilitat del referent per al destinatari se situa també en el nivell pragmàtic, atès que correspon a la dimensió accional del discurs, i no al significat de les expressions lingüístiques. En la FDG es tracta com un operador del subacte de referència, ja que es tendeix a codificar-la amb recursos gramaticals, i no lèxics (que és la forma de codificació dels modificadors). Un bon exemple de codificació de la identificabilitat del referent és el contrast entre l'article definit i l'indefinit: el primer se selecciona quan el referent és identificable, o més exactament quan el parlant creu que el destinatari el pot identificar (11a); el segon se selecciona quan el referent no és identificable (11b)⁸.

8. Prenem de Rigau (1980) els exemples (11) a (13).

- (11) a. Llogaré el pis que té dos balcons $(\{+id, +s\}R_1: [(T_1) (R_2) (R_3)] (R_1))$
 b. Llogaré *un pis que té dos balcons* $(\{-id, +s\}R_1: [(T_1) (R_2) (R_3)] (R_1))$
 c. A: Què llogaràs?
 B. [Un pis que té dos balcons]_{Focus}, [llogaré]_{Rerefons}

D'altra banda, en el cas de referents que són identificables per al parlant es té també en compte, des de la perspectiva pragmàtica, el fet que el referent sigui, també per al parlant, específic (+s) o inespecífic (-s). La distinció entre referents específics i inespecífics per al parlant explica, per exemple, les restriccions en la selecció d'elements coreferents. En els exemples de (12), l'element coreferent *l'* només és possible quan el referent és específic per al parlant, és a dir, a (12a) i (12c). Quan no és específic (12b i 12d) no és possible. En canvi, l'element coreferent *n'* (*un*) és possible amb referents inespecífics (13). Noteu que l'especificitat del referent determina la selecció del mode indicatiu, si el referent és específic per al parlant (12a, 12c), o el subjuntiu, quan no és específic (12b, 12d, 13).

- (12) a. En Pere es vol comprar *un cotxe que és de la casa Ford*. La Maria *l*ha vist i li ha agradat molt.
 b. En Pere es vol comprar *un cotxe que sigui de la casa Ford*. *La Maria *l*ha vist i li ha agradat molt.
 c. En Pere es vol comprar *el cotxe que és de la casa Ford*. La Maria *l*ha vist i li ha agradat molt.
 d. En Pere es vol comprar *el cotxe que sigui de la casa Ford*. *La Maria *l*ha vist i li ha agradat molt.
- (13) En Pere es vol comprar *un cotxe que sigui de la casa Ford*. La Maria *n*ha vist *un* i li ha agradat molt.

3.2. L'adscripció (T)

El subacte d'adscripció és l'intent que fa el parlant d'adscriure una categoria semàntica, que implica l'evocació d'una propietat. Quan el parlant diu l'expressió lingüística *plou* expressa la intenció de donar compte d'una situació que s'està esdevenint en el moment de parla. Això es pot produir, per exemple, en un moviment (M) d'una conversa, com a (14).

- (14) ((La Marta mira per la finestra))
 Marta: Plou.
 Pere: Sí. Ja ho veig. Potser que no sortim.

En el moviment (M) corresponent, que en aquest cas coincideix amb un torn de parla⁹, la Marta realitza un acte de discurs (A) que conté una il·locució (F) declarativa, la indicació que hi ha almenys un participant (P)_s, i el contingut comunicat (C), que en aquest cas conté només un subacte T amb què la Marta intenta evocar una propietat de la situació de què parla. Com que la categoria semàntica s'adscriu a una situació i no, per exemple, a un individu (*el carrer*) o un lloc (*al carrer*), en el nivell representacional s'activarà, com veurem, una categoria semàntica que es pot localitzar en un temps i en un espai i que es pot avaluar pel seu estatus de veritat (un *estat de coses*). De moment, però, el nivell interpersonal només realitza la intenció d'evocar una propietat. Formalment:

(15) Plou (M₁: (A₁: (F: DECL (F)) (P₁)_s (C₁: (T₁) (C₁)) (A₁)) (M₁))

L'estructura interna dels subactes T està formada, com en el cas dels subactes R, per un nucli, operadors i modificadors. El nucli és en principi buit, ja que la selecció lèxica no es realitza fins al nivell representacional; però pot ser ple en casos excepcionals: quan el parlant no troba la peça lèxica adequada per omplir una unitat semàntica del nivell representacional, o quan no vol mostrar la informació associada amb aquesta unitat (Hengeveld i Keizer 2009). És el cas de *fiu fiu* a (16).

- (16) a. 423 NAA a mi els vestits de núvia m'agraden aquests vestits així tipo:_
 424 NAA de hippie_
 425 NAA així_
 426 NAA bueno de hippie\
 427 NAA tipo eivissenc_
 428 NAA una cosa així\
 429 NAA *fiu fiu* \ ((movent el braç amunt i avall))

(COC¹⁰, Conversa 02)

b. *fiu fiu* (T: *fiu fiu* (T))

Per altra banda, els modificadors, quan n'hi ha, actuen sobre l'activitat interpersonal: per exemple modificadors que indiquen la implicació del parlant en allò que diu (17), o que assenyalen que l'adscripció només s'acosta a les intencions comunicatives reals del parlant (18)¹¹.

9. No hi ha una relació biunívoca entre moviments i torns; hi pot haver diversos moviments a dins d'un mateix torn.

10. Corpus Oral de Conversa Col·loquial (Payrató i Alturo 2002).

11. Vegeu, sobre aquests casos, Hengeveld i Keizer (2009).

- (17) a. 493 MPP (... 1.75) agraïm també al senyor Amadeu Caballé_
 494 MPP per la seva recreació_
 495 MPP d'un catre\
 496 MPP (.. 0.40) que *desgraciadament han desaparegut*
 (COR¹², CULT1)
- b. *desgraciadament* han desaparegut (T: [...] (T): desgraciadament (T))
- (18) a. Des de les nostres comarques, petites, sovint oblidades i amb un pes específic, *per dir-ho d'alguna manera, reduït*, només podem aportar un granet d'arena¹³
- b. *per dir-ho d'alguna manera, reduït* (T: [...] (T): per dir-ho d'alguna manera (T))

Els operadors, més gramaticalitzats, poden indicar, per exemple, aproximació, com el sufix *-osa* a (19), o èmfasi, com l'entonació exclamativa a (20).

- (19) Una camisa *blavosa* (approx T)
- (20) Pere: Com era?
 Pau: *Immens!* (emph T)

4. La referència semàntica

La gramàtica es configura en la FDG de dalt a baix, des de la pragmàtica a la semàntica i, després, la morfosintaxi i la fonologia. Això vol dir que les expressions referencials ja no s'estudien a partir de les formes gramaticals i lèxiques que aporta el parlant (que permeten a l'oient identificar el referent), sinó que es considera que en la interacció verbal el parlant realitza un acte de referència (la intenció del parlant de referir, en el nivell interpersonal) que, en el nivell representacional (semàntic), porta el parlant a seleccionar els mitjans semàntics adequats per transmetre aquesta intenció (Keizer 2008). En el nivell representacional, doncs, les unitats rellevants per a l'expressió de la referència es corresponen a les categories semàntiques que poden ser l'objecte d'un subacte de referència (21) (vegeu Hengeveld i Mackenzie 2008):

(21) <i>Categoria semàntica</i>	<i>Variable</i>	<i>Exemple</i>	<i>Ús referencial</i>
Propietat	f	color	El color és massa intens

12. Corpus Oral de Registres (Alturo *et al.* 2004).

13. Roser Vernet, Portaveu de la Plataforma per la Defensa del Priorat, <http://plataformapriorat.alvent.net/Catala/Articles/cultura.htm>.

Individu	x	cadira	La cadira està trencada
Estat de coses	e	reunió	La reunió s'ha acabat
Contingut proposicional ¹⁴	p	idea	La idea és bona
Lloc	l	dalt	T'espero dalt
Temps	t	setmana	Vindrà aquesta setmana
Episodi	ep	incident	L'incident ha ocorregut a les cinc del matí
Manera	m	manera	No m'agrada la manera
Raó	r	motiu	El motiu l'entenc
Quantitat	q	litre	El litre era la unitat de mesura dels cargols

5. La codificació morfosintàctica de la referència

Les expressions referencials són la codificació que resulta de la formulació prèvia, pragmàtica i semàntica, de la referència, és a dir, de la intenció inicial del parlant d'identificar un referent (en el nivell interpersonal) i de l'associació d'aquest referent amb una categoria semàntica determinada (en el nivell representacional), que suposa també la selecció d'un determinat lexema.

Sovint les expressions referencials tenen la forma de sintagmes nominals, però no sempre: la categoria semàntica *lloc*, per exemple, s'expressa a (22) amb un adverbi (Advw, és a dir, *mot adverbial* en la formalització del nivell *morfosintàctic*, ML, de la FDG) o un sintagma preposicional (Adp, és a dir, *sintagma adposicional*¹⁵). En canvi no sembla que la puguem expressar, en català, amb un sintagma nominal (22c).

(22) a. T'espero *dalt*¹⁶ IL: (R) RL: (l_i: (f_i: dalt (f_i))(l_i)) ML: (Advw)¹⁷

14. Cal no confondre *contingut proposicional* (en la FDG) amb la noció més general de *proposició*.

15. El terme *adposicional* permet incloure en aquesta categoria els sintagmes preposicionals (*al carrer*) i els postposicionals (*carrer amunt*). Els postposicionals són poc freqüents en català, però són habituals en altres llengües.

16. L'expressió del lloc amb *dalt* alterna en català entre l'ús d'aquest mot com a adverbi (*dalt*) i en un sintagma adposicional (*a dalt*). Vegeu aquests dos usos en la Conversa 3 del Corpus Oral de Conversa Col·loquial (Payrató i Alturo 2002):

(1) 280 MER ara aniré a buscar totes les teves obres que tinc jo *dalt*_

(2) 194 MER (.. 0.74) jo tinc uns quadres teus guarda:ts_

195 MER per quan siguis famó:s_

196 MER (.. 0.46) *a dalt*

17. Vegeu Hengeveld i Mackenzie (2008) pel que fa a l'estructura interna de les unitats morfosintàctiques en la FDG.

- b. T'espero *al carrer* IL: (R) RL: (l_i; (f_i: carrer (f_i))(l_i)) ML: (Adp)
 c. *T'espero *el carrer* *[IL: (R) RL: (l_i; (f_i: carrer (f_i))(l_i)) ML: (Np)]

Quan un sintagma nominal amb sentit locatiu té un ús referencial és perquè l'entitat referida no es presenta com un *lloc* (l), com en el cas d'*el carrer* a (22c), sinó com una entitat de primer ordre (és a dir, una entitat que ocupa un espai, de manera que no hi pot haver dues entitats que ocupin el mateix espai), és a dir, com un *individu* (x) (23).¹⁸

- (23) *L'aeroport* es va inaugurar el 17 de gener de 2010
 IL: (R) RL: (x_i; (l_i; (f_i: aeroport (f_i)) (l_i)) (x_i)) ML: (Np)

A més dels sintagmes nominals definits i indefinits, que com hem vist poden expressar la referència a un individu, també poden referir a una entitat de la categoria individu alguns pronoms amb funció díctica (24a) i els noms propis (24b), que s'introdueixen en el nivell interpersonal i no aporten informació lèxica en el nivell representacional¹⁹.

- (24) a. A: Qui ho vol fer?
 B: *Jo!*
 IL (+ id R_i; [+S, -A] (R_i)) RL (ix_i) ML (Np)
- b. La *Marta*
 IL (R_i; Marta (R_i)) RL (ix_i) ML (Np)

Noteu que l'ús referencial dels noms propis és diferent del seu ús com a vocatius. Els vocatius no són expressions referencials, sinó que ocupen el lloc d'un participant (P) en l'acte de discurs (Hengeveld i Mackenzie 2008). Això podria explicar, en alguns dialectes del català, la diferència entre la presència (25a) i l'absència (25b) de l'article amb el nom propi:

- (25) a. La *Marta* IL (R: Marta (R)) RL (x_i) ML (Np)
 b. *Marta!* IL P_{MARTA} RL (x_i) ML (Nw)

18. Els llocs, com els individus, són entitats concretes, tangibles, i en aquest sentit pot semblar injustificat considerar-les categories semàntiques diferenciades. Tanmateix, el fet que un mateix objecte de la realitat es pugui conceptualitzar o bé com un lloc (*a home*, una llar) o bé com un individu (*a house*, una casa) justifica aquesta distinció, així com les diferències en la codificació morfosintàctica de llocs i individus (Hengeveld i Mackenzie 2008: 248).

19. *Jo* es representa formalment amb un nucli abstracte que indica que el referent implica el parlant (S) però no l'oient (A). Igual que *Marta*, es considera una unitat sense nucli en el RL, on d'altra banda se'ls assigna un operador de nombre (1 = singular).

D'altra banda, no només els llocs, sinó també altres categories semàntiques poden presentar-se com a individus, com l'*estat de coses* que exemplifica (26), que prenem de Hengeveld i Mackenzie (2008, p. 241). En aquest cas, l'individu s'identifica a través de l'estat de coses en què està implicat, que típicament es codifica en forma de clàusula (Cl)²⁰.

- (26) *Llegiré el que tu llegeixis*
 IL (R) RL (x_i : (e_i : [(f_i : [(f_j : llegir (f_j)) (x_j) (x_i)] (f_i) (e_i)])) ML (Cl)

O també propietats, com a (27), on l'individu s'identifica per la propietat que el caracteritza, que en aquest cas es codifica en forma d'adjectiu.

- (27) *Els simpàtics tenen més èxit amb les dones*
 IL (R) RL (m_x : (f_i : simpàtic (f_i)) (x_i)) ML (N_p : [(A_w : /simpàtik/ (A_w)) (A_f : /z/ (A_f))] (N_p))

Altres formes com els verbs poden codificar propietats d'estats de coses (28) amb funció referencial, tot i que l'ús prototípic dels verbs és adscriptiu (29). Això és possible perquè en casos com (28) el verb ocupa la posició d'un argument, que és un requisit necessari perquè una expressió lingüística sigui una expressió referencial (Keizer 2008).

- (28) *M'agrada córrer*
 IL (R) RL (e_i : (f_i : córrer (f_i)) (e_i)) ML (V_p)
- (29) *La Marta corre*
 IL (T) RL (f_i : córrer (f_i)) ML (V_w)

6. La referència en la coherència

Com sabem, la coherència discursiva s'estableix, en part, pels mecanismes de referència que s'activen en la gramàtica del parlant (Halliday i Hasan 1976, Castellà 1992, Cuenca 2008, Ribera 2008, entre d'altres)²¹. La notícia publicada per Europa Press que reproduïm tot seguit (30) ens permet il·lustrar com es relacionen la referència pragmàtica (evocativa) i la semàntica (denotativa), tal com han estat descrites en els apartats anteriors, en el procés d'establiment de la coherència. La referència al professor universitari assassinat, Masud Mohamadi, es realitza al llarg del text mitjançant subactes de referèn-

20. La unitat *oració* no s'inclou en el nivell morfosintàctic de la FDG, que conté *expressions lingüístiques* (Le), *clàusules* (Cl), *sintagmes* (Xp, del tipus x) i *paraules* (Xw, del tipus x: verbs, noms, adjectius, adverbis i paraules gramaticals –adposicions, conjuncions i partícules).

21. Vegeu també Alturo (2010), on es proposa una descripció general del concepte de coherència discursiva des de la perspectiva de la FDG.

cia (pragmàtics) independents, però en el nivell semàntic l'entitat referida és sempre la mateixa (l'individu *Masud Mohamadi*), de manera que els actes successius de referència a aquesta mateixa entitat contribueixen a la coherència del text. Com veiem a sota del text, la unicitat de referent en el nivell semàntic s'assenyala, en la representació formal de la FDG, imposant el mateix subíndex a cadascuna de les representacions semàntiques de l'entitat, mentre que els subactes (pragmàtics) de referència corresponents, que són independents, reben subíndexs diferents. Analitzem, a tall d'exemple, la referència lèxica a Masud Mohamadi en el text de la notícia (exceptuant-ne les que s'hi fan en el text d'estil directe). No analitzem la referència anafòrica, ni altres casos de referència que apareixen en aquest text.

(30)

Iran nuclear
El professor universitari assassinat aquest matí era un científic nuclear
 TEHERAN, 12 (Reuters/EP)
Masud Mohamadi, el professor universitari assassinat aquest matí a la capital iraniana, era un científic nuclear, segons ha informat el fiscal en cap de Teheran, Abbas Jafari Dolatabadi. “Masud Ali Mohamadi era professor en matèria nuclear”, ha declarat el fiscal en cap. “De moment no s'han practicat detencions en relació amb aquest incident”, ha afegit. Poc abans, la televisió estatal iraniana IRIB ha informat que Mohamadi, “un professor de la Universitat de Teheran compromès i revolucionari”, havia patit “martiri” mitjançant un “acte terrorista de les potències contrarevolucionàries i arrogants”. Les autoritats iranianes solen utilitzar l'expressió “arrogància mundial” per referir-se als seus enemics occidentals. *El professor universitari* ha mort el matí d'aquest dimarts com a conseqüència de l'explosió d'una bomba adossada a una motocicleta i activada mitjançant control remot, segons la cadena de televisió estatal en llengua anglesa, Press TV. La deflagració va tenir lloc prop de l'habitatge *del docent mort*, al barri de Qeytariyeh, ubicat al nord de la capital. L'agència estatal IRNA ha indicat que no se sap quantes persones han perdut la vida a causa de l'explosió. Un alt responsable del Ministeri de l'Interior, Mehdi Mohammadifar, ha declarat que s'estan investigant els motius de l'atemptat, segons l'agència semiestatal de notícies Fars.
 www.europapress.cat (12.01.2010)

El professor universitari assassinat aquest matí

IL (R₁: [(T₁) (T₂)] (R₁))

RL (x_i: (f_i: [(f_j: professor (f_j) (f_k: universitari (f_k)) (f_i: (e_i: [(f_m: assassinat) (f_m)) (t_i: aquest matí (t_i))] (e_i) (f_i)] (f_i) (x_i))

Masud Mohamadi

IL (R₂: (Masud) (Ali) Mohamadi (R₂))

RL (x_i)

El professor universitari assassinat aquest matí a la capital iraniana

IL (R₃: [(T₃) (T₄) (T₅)] (R₃))

RL (x_i: (f_i: [(f_j: professor (f_j)) (f_k: universitari (f_k)) (f_l: (e_i: [(f_m: assassinar) (f_m)) (x_j)_A (x_i)_U (t_i: aquest matí (t_i)) (l_i: a la capital iraniana (l_i))] (e_i)) (f_i)) (f_i) (x_i))

El professor universitari

IL (R₄: [(T₆) (T₇)] (R₄))

RL (x_i: (f_i: [(f_j: professor (f_j)) (f_k: universitari (f_k))] (f_i) (x_i))

El docent mort

IL (R₅: [(T₈) (T₉)] (R₅))

RL (x_i: (f_i: [(f_j: docent (f_j)) (f_k: mort (f_k))] (f_i) (x_i))

Aquesta anàlisi implica que la referència a l'entitat Masud Mohamadi no es produeix de manera indirecta a través de la referència a una entitat que és referida en primer lloc de manera absoluta, sinó que cada acte de referència és un acte independent. Pragmàticament, la coherència discursiva sorgeix de l'articulació informativa del text, és a dir, de l'assignació de funcions pragmàtiques a les unitats del pla evocatiu del nivell interpersonal (R, T, C). Concretament, l'assignació de la funció *tòpic* al contingut comunicat (C) de l'acte de discurs (A) que es realitza en el títol de l'article, proporciona el punt d'ancoratge per a la construcció progressiva d'un registre d'aquest contingut comunicat en el component contextual. En el procés de construcció del text, el parlant recupera repetidament aquest tòpic mitjançant actes de discurs successius que contenen nous C amb els corresponents subactes R i T d'evocació de l'entitat *professor universitari*, com en el cas de (31). Semànticament, la coherència està motivada per la coincidència en l'entitat denotada pel conjunt d'expressions lingüístiques que es refereixen al professor universitari assassinat, Masud Mohamadi.

(31) El professor universitari ha mort aquest matí

IL (A: DECL Ps (C: [(T₁₀) (R₄: [(T₆) (T₇)] (R₄)) (R₆)) (C)) (A))

RL (e_j: (f_n: [(f_o: morir (f_o)) (x_i: (f_i: [(f_j: professor (f_j)) (f_k: universitari (f_k))] (f_i) (x_i)) (t_i: aquest matí (t_i))] (f_n)) (e_j))

Quan l'entitat referida no pren informació lèxica en l'operació de formulació (pragmàtica i semàntica), el parlant pot codificar-la mitjançant algun dels procediments gramaticals fòrics de què disposa la llengua corresponent (pronoms, morfemes, elisions). Ho exemplifiquem a (32), on prescindim dels aspectes de l'anàlisi formal que no són rellevants per a la discussió. L'*anàfora referencial* que il·lustra aquest exemple constitueix,

en el model FDG, un criteri per a la identificació dels subactes pragmàtics de referència. Com en el cas de (30), cada acte de referència a l'individu de què es parla (Victòria dels Àngels) és un acte pragmàtic independent, perquè el parlant fa una acció diferent quan es refereix per primera vegada a la cantant (amb el nom propi en el subacte R_1) i quan ho fa per segona vegada (amb la morfologia de 3a persona del singular en el subacte R_2). En canvi, en el nivell semàntic l'entitat referida és la mateixa —d'aquí la coindexació semàntica (x_i) dels subactes pragmàtics R_1 i R_2 .

- (32) Victòria dels Àngels va ser una persona que va tenir una formació musical molt àmplia. Era també una dona molt sensible. (Adaptat de www.ritmes.cat, 19.01.2005)

IL $(C_1: [(T_1) (R_1: \text{Victòria dels Àngels } (R_1))] (C_1))$

RL $(e_i: [(f_i: \text{—una persona que va tenir una formació musical molt àmplia— } (f_i)) (x_i)] (e_i))$

IL $(C_2: [(T_2) (R_2)] (C_2))$

RL $(e_i: [(f_i: \text{—una dona molt sensible— } (f_i)) (x_i)] (e_i))$

7. Conclusió

En aquest treball s'ha exposat d'una manera general el concepte de referència tal com es proposa en la Gramàtica Funcional Discursiva (FDG). En contrast amb altres propostes, que situen la referència en el nivell semàntic, hem vist que aquest model defensa la distinció entre la referència pragmàtica, que té una funció evocativa, accional, i la referència semàntica, que es considera estrictament denotativa. Aquesta distinció permet explicar l'ús o bé referencial o bé adscriptiu d'una expressió lingüística que denota una mateixa entitat. A més, permet que puguem donar compte del paper de la referència en la motivació pragmàtica i en la semàntica de la coherència discursiva.

Referències

- Alturo, Núria (2010). "Coherencia discursiva: Dimensiones contextual, conceptual y gramatical", *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, CLAC, 41, 3-30. Disponible a: <http://www.ucm.es/info/circulo/no41/alturo.pdf>.
- Alturo, Núria, Òscar Bladas, Marta Payà i Lluís Payrató (ed.) (2004). *Corpus Oral de Registres. Materials de treball*. Llibre i CD-Rom. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. Disponible a: <http://www.ub.edu/ccub/corpusoralderegistres-cor.html>.

- Castellà, Josep M. (1992). *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona: Empúries.
- Cuenca, M. Josep (2008). *Gramàtica del text*. Alzira: Bromera.
- Dik, Simon C. (1997). *The Theory of Functional Grammar* (Functional Grammar Series, vol. 20 i 21). 2a edició revisada per K. Hengeveld (ed). Berlín i Nova York: Mouton de Gruyter.
- Donnellan, Keith S. (1966). "Reference and Definite Descriptions", *Philosophical Review*, 75, 281-304.
- García Velasco, Daniel (2003). *Funcionalismo y lingüística: la gramática funcional de S. C. Dik*. Oviedo: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Oviedo.
- Halliday, Michael A. K. i Ruqaiya Hassan (1976). *Cohesion in English*. Londres i Nova York: Longman.
- Hengeveld, Kees i J. Lachlan Mackenzie (2008). *Functional Discourse Grammar. A typologically-based theory of language structure*. Oxford: Oxford University Press.
- Hengeveld, Kees i J. Lachlan Mackenzie (2009). "Functional Discourse Grammar". A Bernd Heine i Heiko Narrog (ed.), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*, 367-400. Oxford: Oxford University Press.
- Hengeveld, Kees i Evelien Keizer (2009). "Non-straightforward communication", *Web Papers in Functional Discourse Grammar*, 82, 29-50. Disponible a: http://home.hum.uva.nl/fdg/working_papers/WP-FDG-82_Hengeveld&Keizer.pdf.
- Keizer, Evelien (2008). "Reference and ascription in Functional Discourse Grammar: An inventory of problems and some possible solutions". A Daniel García Velasco i Jan Rijkhoff (ed.), *The Noun Phrase in Functional Discourse Grammar*, 181-220. Berlín: Mouton de Gruyter.
- Payrató, Lluís i Núria Alturo (ed.) (2002). *Corpus Oral de Conversa Col·loquial. Materials de treball*. Llibre i CD-Rom, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. Disponible a: <http://www.ub.edu/ccub/corpusoraldeconversacolloquial-coc.html>.
- Ribera, Josep (2008). *La cohesió lèxica en seqüències narratives*. Tesi doctoral, Universitat de València. Disponible a: <http://www.tdx.cat/TDX-0917109-143808>
- Rigau, Gemma (1980). "La referència en els sintagmes nominals del català", *Miscel·lània Aramon i Serra*, 2, 523-542, Barcelona: Curial.

Annex. Abreviatures i sigles

Generals:

- FDG Gramàtica Funcional Discursiva
 IL Nivell interpersonal (pragmàtic)
 RL Nivell representacional (semàntic)

Unitats del nivell interpersonal:

- A Acte de discurs
- C Contingut Comunicat

- DECL Il·locució declarativa
- F Il·locució
- P Participant
- R Subacte de referència
- T Subacte d'adscripció

Unitats del nivell representacional:

- e Estat de coses
- ep Episodi
- f Propietat
- l Lloc
- m Manera
- p Contingut proposicional
- q Quantitat
- r Raó
- t Temps
- x Individu